

Steenuilen en steenmarters: Géén probleem? (4)

Emiel Blanke

Onderstaand artikel is een korte weergave van de presentatie op de landelijke steenuilendag d.d. 4 november 2006. Het sluit aan bij eerdere artikelen over het vermeende probleem van predatie van steenuilen(broedsels) door steenmarters.

Steenmarters eten soms steenuilen. Gewoon een feit, net zoals het feit dat steenuilen soms roodborstjes en boerenzwaluwen op het menu hebben staan. Dit simpele feit leidt echter in een aantal gevallen tot felle reacties in de trant van "de enige goede steenmarter is een ...". Veelal zijn de reacties gebaseerd op geruchten en anekdotes en ontbreekt een onderbouwing van de beweringen. Navraag toont aan dat de ervaringen per regio nogal verschillen en dat deze verschillen niet enkel samenhangen met verschillende landschapstypen. In het kleinschalige landschap rondom bijvoorbeeld Ruinen en Doesburg ervaren de steenuilenvrijwilligers predatie als een groot probleem. Dit terwijl steenuilvrijwilligers in vergelijkbare landschapstypen rondom Neede en Goor geen problemen zien met predatie.

Een duidelijk geval van predatie

foto: Ronald van Harxen

Wat is predatie nu precies?

In een poging het fenomeen meer cijfermatig te benaderen is allereerst een duidelijke definitie van het begrip predatie noodzakelijk. Predatie van steenuilen door steenmarters definieer ik als het verloren gaan van een nest bezet door een steenuil, waarbij de nestinhoud (eieren, jongen of volwassen vogel) geheel of gedeeltelijk is verdwenen én het zeer waarschijnlijk is dat een steenmarter hiervan de oorzaak is. Een "bezet nest" lijkt een

open deur. In anekdotes wordt echter meerdere malen het aantreffen van martersporen (latrine, prooiresten) in onbezette nestkasten bestempeld als predatie.

Evenmin als wij spreken van predatie door spreeuwen als een spreeuw broedt in een nestkast, die we voor een steenuil hadden bestemd, is er volgens mij in deze gevallen geen sprake van predatie. Het bewijst alleen dat er in het werkgebied steenmarters voorkomen. Het "zeer waarschijnlijk oorzaak steenmarter" is veel moeilijker te bewijzen. Steenmarters laten zich namelijk maar zelden betrappen en veelal moet de onderzoeker afgaan op allerlei secundaire aanwijzingen. Die kunnen bestaan uit:

- eieren die verspreid in een nestkom liggen
- verdwenen nestinhoud, zowel eieren als jongen, nadat is vastgesteld dat de kast door een steenuil bezet was.
- haren rond vlieggat
- latrine in de nestkast
- krab- en bijtsporen rond vlieggat
- kapotte eieren
- dode steenuilen / pullen
- ongebruikelijke prooiresten in de kast die niet aan steenuil zijn toe te schrijven

Marteruitwerpselen in de kast

foto: Ronald van Harxen

Om daadwerkelijk vast te stellen dat een nest is gepredeerd door een steenmarter zijn over het algemeen meerdere aanwijzingen noodzakelijk. Op zich zelf staand kunnen alle bovenstaande aanwijzingen namelijk los staan van de oorzaak van het verloren gaan van het steenuilenbroedsel.

Dit pleit dan ook voor een goede registratie en interpretatie van alle waarnemingen alvorens conclusies te trekken.

Kippenei en steenuilei in nestkast.

Het kippenei is waarschijnlijk door een Steenmarter naar binnen gebracht.

Foto: Ronald van Harxen

Uit de het voorgaande mogen we concluderen dat het niet eenvoudig is om predatie van steenuilen door steenmarters met feiten te onderbouwen. In mijn artikel uit 2005 (Athene 10) heb ik daartoe een eerste poging gedaan. In de navolgende tabel een update van deze tabel, samengesteld met materiaal uit diverse gebieden. De cijfers geven, zei het nog summier, inzicht in het aantal mislukte broedpogingen waarbij de steenmarter waarschijnlijk een rol heeft gespeeld.

	Aantal n	Mislukt n	Mislukt %	Marter n	Marter %
Doesburg	431			24	5,6
Neede	82	16	19,5	2	2,4
Raalte	58	14	24	2 (3)	3,4 (5,2)
Ruinen	21			2	10
Wallonië	1762			105	6
Z.O. Achterhoek	350	94	26,8	10	3,2

Tabel 1: Overzicht totaal aandeel steenmarter in mislukte broedpogingen steenuil.

Op een totaal van ruim 2700 broedpogingen is bij circa 5% een marter de reden van het verloren gaan van het broedsel. Dat predatie door een marter niet tot een complete mislukking hoeft te leiden werd aangetoond in Raalte. Hier werd een volwassen vrouwtje in de nestkast gedood door een marter. De vier aanwezige pullen (op dat moment circa 14 dagen oud) werden ongemoeid gelaten en vlogen uit.

Uiteraard zijn er veel meer oorzaken waarom legfels mislukken. Onderstaande tabel toont aan hoe deze zich verhouden met de predatie door marters.

	Aantal N	Mislukt n (%)	Reden mislukken (n / %)			
			niet uit	divers	predatie	onbekend
Neede	82	16 (19,5)	9 / 56%	3 / 19%	2 / 12%	2 / 12%
Raalte	58	14 (24)	9 / 64%	1 / 7%	2 / 14%	2 / 14%
ZOA	350	94 (26,5)	51 / 54%	7 / 7%	10 / 11%	26 / 28%

Tabel 2: Overzicht aandeel steenmarter in mislukte broedpogingen steenuil.

Hieruit blijkt dat het niet uitkomen van de eieren (50 - 60% van de mislukte legfels) de belangrijkste reden van het mislukken van een broedpoging is. Predatie door steenmarters speelt bij circa 10 - 15% van de mislukte broedpogingen een rol.

Hoe marterpredatie te voorkomen.

Ondanks het feit dat er zo weinig harde gegevens over marterpredatie bekend zijn wordt er zowel in Nederland maar ook in het buitenland naar methodes gezocht om predatie te voorkomen. Dit varieert van het creëren van een extra vluchtweg uit de nestkast tot aangepaste nestkasten en gebruik van elektriciteit om predatie te voorkomen.

Door het aanbrengen van een plastic manchete om de nestboom of het omwikkelen van de nestboom met stroomdraad probeert men het de steenmarter onmogelijk te maken de nestboom in te klimmen.

Een andere beproefde methode om predatie te voorkomen is het aanpassen van de invliegopening van de nestkast. In de pendelkast voorkomt een draaibare pendel dat de invliegopening aan de voorzijde en die in het tussenschot van de nestkast op hetzelfde moment "open" staan. De (lange) marter kan zo niet naar binnen glippen. Een alternatief is het aanbrengen van een gladde pijp voor het vlieggat; een forse hindernis voor de steenmarter.

Over het nut van de anti-martermaatregelen kun je van mening verschillen, maar vanuit drie invalshoeken zet ik vraagtekens bij de noodzaak. Allereerst op basis van het principe "keep it simple". Mijn ervaring is dat "luxe" voorzieningen aan nestkasten (draaipunten, sluitwerk e.d.) storingsgevoelig zijn. Het maakt de nestkasten duurder en beperkt de levensduur. Laatsgenoemde reden zou echter van ondergeschikt belang zijn indien de steenmarter een "bedreiging" voor de steenuilenpopulatie is. Op basis van het beschikbare cijfermateriaal (predatie bij maximaal 5% van de broedpogingen en 10-15% van de mislukte broedpogingen te wijten aan predatie) betwijfel ik dat. Naar mijn mening zijn er factoren die van veel meer invloed zijn op het wel en wee van de steenuil en moeten we daar onze aandacht aan schenken en energie in steken.

De belangrijkste reden waarom ik mijn vraagtekens plaats bij de anti-martermaatregelen is echter gebaseerd op het volgende. Jonge steenuilen verlaten de nestkast vaak al ruim voor ze vliegvlug zijn (zie ook Beersma, 2005). Het is dan echter van levensbelang dat ze ook snel, eenvoudig de nestkast weer kunnen bereiken. Pullen op de grond worden wel gevoerd maar lopen een groot risico op een andere wijze aan hun eind te komen (prooi van bijvoorbeeld katten, afkoeling e.d.). Alle anti-martermaatregelen beperken de niet vliegvlugge pullen in de mogelijkheden de nestkast zonder obstakels snel en eenvoudig in en uit te gaan. Ik acht de kans groot dat, door systematisch anti-martermaatregelen toe te passen, de grondverliezen aan steenuilpullen vele malen groter zijn dan de "winst" door het voorkomen van predatie. Reden voldoende voor mij om ze niet toe te passen.

Conclusie

Predatie van steenuilen door steenmarters komt voor. Uit cijfers blijkt dat de steenmarter er blijkbaar beter in slaagt zich aan ons veranderde cultuurlandschap aan te passen dan de steenuil. Wellicht zullen we in de toekomst dan ook vaker met marters worden geconfronteerd. Daarnaast zullen er, afhankelijk van het landschap, plaatselijke en regionale verschillen in predatiedruk voorkomen. Predatie blijft echter een natuurlijk fenomeen en speelt, op basis van het beschikbare cijfermateriaal, maar een beperkte rol. Daarom enkele aanbevelingen

- trek niet te snel conclusies maar baseer de conclusie op een nest al dan niet gepredeerd is op feiten
- registreer waarnemingen, ook die van mislukte broedpogingen, nauwkeurig
- biedt alternatieve nestgelegenheden in het territorium
- gebruik anti-martermaatregelen zodanig dat dit niet het uiteindelijke broedsucces negatief beïnvloedt

Literatuur:

Beersma, P. en W, 2005 Hoe is het grondstadium van uitvliegende pullen te voorkomen.

Athene 10. p 14-15

Blanke, 2005 Steenuilen en steenmarters: een probleem? (2). Athene:10, p 7-13.

Emiel Blanke

Bevernel 40

8101HB Raalte

Tel: 0572 – 35 69 18

E-mail: emielblanke@steenuil.nl